

Eva Heyman

He viscut tan poc!

la palabra eXtrema

la palabra eXtrema

El ser humano es un ser de palabra. Pero en el mundo que solemos habitar, dentro del margen a veces estrecho del discurso corriente (cargado de convenciones, conveniencias, falsedades y cobardías) la palabra deja de serlo, pierde su valor. Extrañamente, hay que volverse hacia los extremos de la experiencia humana para poder recuperar el sentido de lo que es hablar. Tiene que venir alguien para quien acceder a la palabra fue una lucha sin cuartel, sostenida en una soledad inimaginable, para que entendamos lo que eso vale, para recuperar la esencia de lo humano, que admite más versiones de lo que la «normalidad» quisiera.

Una serie de testimonios, siempre excepcionales, unas veces escritos y publicados por sus autores para hacernos llegar su mensaje, cargado de consecuencias, otras veces recogidos de cierto olvido, releídos para descifrar en ellos un tesoro de experiencia, nos llevarán a trazar el verdadero mapa de nuestro mundo. Serán varios, porque un territorio tiene varias fronteras, limita con valles o ríos o mares o desiertos.

Y desde esos márgenes, sólo desde allí, se ve y se oye lo que siempre se nos escapa, lo que solemos ignorar.

He viscut tan poc!

Diari d'Eva Heyman

Pròleg de Vicenç Villatoro

Epíleg de Mihály Dés

Títol original en hongarès:

ZSOLT ÁGNES. A TIZENHÁROM ÉVES ÉVA HARCOLT AZ ÉLETÉÉRT
A HARMADIK BIRODALOM HÓHÉRAIVAL, DE A NÉMET VADÁLLAT
LEGYŐZTE ÉVÁT

© 1949 by Zsolt Ágnes and XXI. Század Kiadó Kft

© De la traducció: Aurora Ballester

© Del pròleg: Vicenç Villatoro

© Del epíleg: Mihály Dés

Dibuixos: Tino Carosia

Disseny de coberta: Ed Carosia

Primera edició: març de 2016, Barcelona

Drets reservats per a totes les edicions en català dins del territori espanyol

© Nuevos Emprendimientos Editoriales S.L.

C/ Aribau, 168-170, 1.º 1.ª

08036 Barcelona (España)

e-mail: info@nedediciones.com

www.nedediciones.com

Maquetació: Editor Service, S.L.

Diagonal, 299 ent. 1ª – 08013 Barcelona

www.editorservice.net

ISBN: 978-84-943530-4-8

Dipòsit legal: B.4837-2016

Imprès per Sagrafic

Imprès a Espanya

Printed in Spain

Queda prohibida la reproducció total o parcial per qualsevol mitjà de impressió, de manera idèntica, extractada o modificada, d'aquesta versió en català de l'obra.

Índex

Pròleg. Una llar humana	9
<i>Vicenç Villatoro</i>	
He viscut tan poc!	
Diari d'Eva Heyman.....	13
Pròleg a la primera edició del diari d'Eva Heyman ...	141
<i>Ágnes Zsolt</i>	
Epíleg	145
<i>Mihály Dés</i>	

Pròleg

Una llar humana

Com tants adolescents, Eva Heyman va començar a escriure el seu dietari secret i personal el dia del seu aniversari. Feia tretze anys. Era el 13 de febrer de 1944, a Oradea, a Hongria. I el va aturar poc més de tres mesos després, el 30 de maig de 1944. És realment molt poc temps. Però aquests pocs mesos ens presenten, acumulat, comprimit, amb tot el dramatisme, el recorregut que milions de persones van fer en aquells mateixos anys a tot Europa. El recorregut que va entre una vida aparentment normal, festiva, un aniversari, uns regals, una família, unes esperances, uns somnis, uns primers enamoraments, i les portes mateixes de l'infern.

Eva deixa d'escriure en el precís moment en què la vénen a buscar en un camí que passarà per la seva deportació a Polònia el 3 de juny, l'arribada a Auschwitz el 6 de juny i la mort al camp, després de ser seleccionada per Mengele, el 17 d'octubre del mateix any. D'aquests altres quatre mesos no hi ha dietari. Era impossible escriure'l. Hauria estat insuportable llegir-lo. El dietari s'atura a les portes mateixes de l'infern: algú diria potser que, ja dins de l'infern, a les portes del seu cercle més

Eva Heyman

interior i més terrible, impenetrable. No és per tant la vivència del lager, del camp d'extermini. És la crònica del camí que hi porta. El que ve després ho temia i ho imaginava l'Eva, i ho podem imaginar nosaltres, quan ho llegim. Però no ho podia i no ho podem imaginar prou. Aquest dietari dels últims quatre mesos ens descriuria l'horror absolut. No existeix. El dietari que existeix descriu l'itinerari cap a l'horror. S'atura a la porta.

Aquest és el valor immens d'aquest text d'Eva Heyman, testimonial i literari. Que ens acompanya per un camí descendent, gradual, que porta des d'un miratge de vida normal, encara que sigui enmig d'una guerra, a les portes mateixes d'una realitat inconcebible, unimaginable, però que va agafant forma i va esdevenint certa. Amb la mirada i la perplexitat d'una adolescent anem baixant aquests graons un per un. I Eva Heyman intueix el sentit d'aquest descens, la seva veritable naturalesa, en un d'aquests graons, el mateix que intueixen altres testimonis de l'Holocaust, el que marca d'una manera clara el nucli del que està passant.

En una anotació del dia 5 de maig, Eva escriu al seu dietari que el comitè assigna a la seva família el refugi del carrer Szacs-vay. I llavors reflexiona: «Aquesta és una diferència important, petit diari, perquè les persones tenen llar, però refugi és el que tenen els animals». Eva Heyman s'adona en una frase del mateix que va percebre Primo Levi en l'episodi central que dóna sentit al títol de *Si això és un home*. Que als ulls dels altres, dels nazis, dels col·laboracionistes hongaresos, ella, ell i els seus, havien deixat de ser persones. La mirada entre els altres i ells

He viscut tan poc!

no és la mirada entre dues persones. La clau del procés, la clau del camí entre la normalitat i l'extermini, és la deshumanització. Primer, a poc a poc, mesura rere mesura, cada vegada més absurdes, més esperpèntiques, robant la bici, emportant-se els llençols de les cases o no deixant-los rebre visites de cristians, així és com es pren a les víctimes el seu caràcter de persones. A partir d'aquí és possible exterminar-les. La deshumanització és una estació central, inevitable, en el pas entre la vida i l'extermini. Un extermini que la propaganda nazi pot presentar gairebé, llavors, com l'eliminació d'uns bacils, d'una plaga. Auschwitz concebut llavors com un gran escorxador, la mort industrial, la mort indiferent dels qui no són humans.

He viscut tan poc! és un text literàriament trasbalsador i memorialísticament revelador i significatiu, perquè recorre aquest camí terrible d'una manera empàtica, humana, amb una mirada que coneixem i en la qual ens reconeixem. I aquest és també un dels seus valors, potser el principal: si el projecte del nazisme era deshumanitzar les víctimes per tal d'exterminar-les, el projecte de la memòria dignificadora és retornar i reforçar la humanitat de les víctimes, la seva condició humana, tot allò que els fa de la nostra mateixa família, que els fa ser dels nostres en el sentit més ampli: les pors, les esperances, els dubtes, que cadascuna de les víctimes, individus completament i plenament humans, arrossegava com una motxilla per aquest camí. Humanitzar-les, individualitzar-les. No són estadística. Continuen sent persones. Una per una. Cadascuna diferent, perquè totes les persones som diferents, però tots som persones.

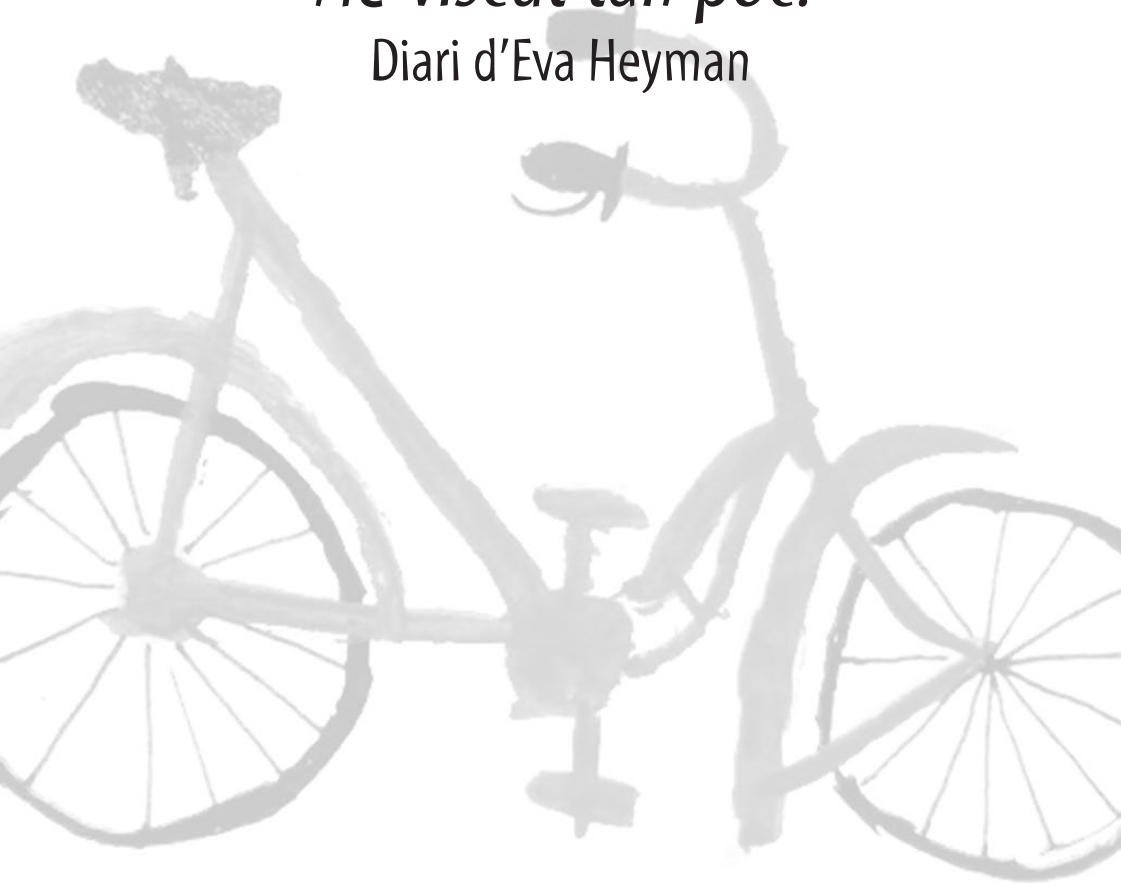
Eva Heyman

El text d'Eva Heyman té semblances amb altres textos memorialístics sobre aquest tram del camí, el que arriba a les portes de l'infern. Òbviament, tots pensem en Anna Frank. És cert que cada cas té unes especificitats, un lloc, una cronologia, unes circumstàncies diferents. Té també virtuts específiques pel que fa a l'escriptura, a la forma del text, a la seva capacitat de transmetre emocions. Però no és només això el que evita qualsevol sensació de redundància. Això ofereix informació, coneixement. O, pel que fa a l'escriptura, ofereix una mirada i un llenguatge diferenciat. Però la redundància s'evita, principalment, quan constatem que tots els testimonis ens recorden que cada víctima era una persona, una persona sencera, única, valuosa. Tants testimonis i tantes mirades com sigui possible, perquè eren moltes persones. I que les paraules no van poder aturar l'infern, que hi van arribar i que hi van morir, però que aquestes paraules no han estat del tot inútils. No tant sols per mantenir la memòria. Sobretot per retornar a cada víctima la seva dignitat humana. No eren un número tatuat al braç, tenien un nom. Tenien una història, uns sentiments, unes expectatives. Havien viscut. Encara que fos tan poc, massa poc. Escrivint van protegir la seva humanitat. Llegint-los, compartint les seves paraules, els tornem la dignitat de persones que els van prendre. Els tornem la llar.

Vicenç Villatoro

He viscut tan poc!

Diari d'Eva Heyman

He viscut tan poc!

13 de febrer de 1944

Avui faig tretze anys. Vaig néixer un divendres 13, dia de la mala sort. L'Ági és molt supersticiosa, però li fa vergonya confessar-ho. Aquest és el primer aniversari que l'Ági no és amb mi. Ja sé que l'han d'operar, però així i tot hauria pogut baixar. A Várad també hi ha bons metges. És el meu tretzè aniversari i no ha vingut. Ara està contenta perquè l'oncle Béla ha sortit de la presó. L'Ági s'estima molt l'oncle Béla, i jo també me l'estimo. L'àvia diu que no estima tant a ningú més, ni tan sols a mi, però jo no ho crec. Pot ser que quan era petita no m'estimés, però ara sí, sobretot des que li vaig prometre que de gran seré fotògrafa de premsa i em casaré amb un ari anglès. Segons l'avi, quan m'arribi el moment de casar-me tant se me'n donarà que el meu marit sigui ari o jueu i ell fins i tot creu que aleshores la paraula «ari» estarà en desús. Jo no crec que passi això, perquè sempre hi haurà aris i sempre els aniran millor les coses. Fins i tot quan ja no s'enduguin els jueus a Ucraïna per fer treballs forçats —com van fer amb l'oncle Béla i els jueus més rics de Várad— ni hi hagi cap «lleï jueva». Però segons l'Ági, després de la guerra segur que ja no n'hi haurà, perquè ella sempre ha dit que els alemanys perdran la guerra. Ja ho va dir aquell estiu, fa dos anys, quan es van emportar l'oncle Béla a Ucraïna. Crec que mai oblidaré aquell dia.

15

M'acabo d'adonar que ja m'han passat moltíssimes coses per recordar quan sigui gran, fins i tot quan sigui vella. Petit diari meu, tu ja havies nascut quan a l'oncle Béla se'l van emportar

Eva Heyman

a Ucraïna, però com que jo encara era una nena no t'ho vaig anotar amb detall. Però ara que —tot va bé si acaba bé— l'oncle ha tornat viu d'Ucraïna i fins i tot ha sortit de la presó de Budapest, un dia d'aquests t'explicaré el que va passar aquell dia. Però hi ha coses que no t'he escrit mai perquè tu, petit diari, encara no existies i jo era massa petita. Com per exemple quan els nazis van deportar la Marta a Polònia. Tampoc oblidaré mai el dia en què els romanesos van marxar d'aquí i jo mirava des de la farmàcia de l'avi com l'almirall Horthy, muntat dalt d'un cavall blanc, va desfilar pel carrer Major.¹ L'Ági es va enfadar molt quan va veure que saludava en Horthy amb la mà, i em va dir que aquell home matava jueus quan va arribar al poder i ella encara era una nena. Llavors jo em vaig picar molt amb l'Ági, no entenia per què deia aquelles coses sobre el governador d'Hongria, que a més a més tenia un nét tan preciós. Però poc després li van voler prendre la farmàcia, a l'avi. Aleshores vaig veure clar que l'Ági havia tingut raó de dir que en Horthy era un vell assassí. Ja ho veus, petit meu, tampoc et vaig

16

1. Com a conseqüència dels tractats de pau de la I Guerra Mundial, Hongria va perdre dos terços del seu territori, entre els quals Transsilvània, amb més població romanesa que magiar, si bé també van passar a Romania zones completament hongareses, com la ciutat d'Eva Heyman. A l'espera de futures recompenses, l'Alemanya nazi va intervenir perquè Hongria recuperés part de les seves terres perdudes, primer a expenses de Txecoslovàquia (1938), després de Romania (1940). Després de la «reconquesta», l'almirall Horthy, governador d'Hongria, acompanyat del seu seguici, va fer una ostentosa entrada a cavall a les ciutats recuperades de la regió anomenada Transsilvània del Nord.

escriure que els hongaresos per poc prenen la farmàcia a l'avi. L'avi diu que ho va resoldre l'Ági, però segons l'àvia va ser ell, l'avi, qui els va untar els dits i va aconseguir recuperar-la. Petit diari meu, tu no saps qui és el paladí Szepesváry, aquell que va fer tot això a l'avi, però jo t'ho explicaré. L'oncle Béla va dir que un Popescu o un Ionesco mai farien el que és capaç de fer un paladí hongarès.² De tota manera, l'àvia té molta antipatia als romanesos, però l'Ági i l'avi no, però no gosen dir-ho davant d'ella perquè li tenen por. Ho vaig preguntar a l'oncle Béla, però ell diu que no es pot generalitzar i que precisament la generalització és la tragèdia dels jueus; per exemple, quan hi ha algú com l'Emil Adorján, que és la persona més rica de Várad i que té una pila de diners, llavors també m'odien a mi els aris perquè jo sóc jueu, encara que no tingui estalvis.

17

Jo em gasto tots els diners de la guardiola per comprar regals d'aniversari. També és veritat que em fan regals a mi, fins i tot per Nadal. Aquest Nadal tampoc no va venir l'Ági, ni jo vaig poder anar a Budapest perquè estava malalta. L'Ági em va trucar per telèfon dient-me que no podia deixar sol l'oncle Béla a la presó, però allà no està gens sol, perquè a la presó militar del bulevard Margit número 87 hi ha una bona colla de jueus tan-

2. Membre de l'orde militar creat pel governador Horthy el 1920, immediatament després de la seva arribada al poder. Tot i que d'origen noble, Horthy era un foraster i amb aquest orde intentava fer-se la pròpia clientela, que sovint era gent d'origen burgès.

Eva Heyman

cats amb ell. Jo ja li he escrit a la presó i també pel seu aniversari, que és el 8 de gener, i fins i tot li he enviat una foto meva. El pare em va dir que posés com a destinatari: «A l'atenció del pres Béla Zsolt». Però jo hi vaig posar: «A l'atenció del senyor Béla Zsolt». Em va fer por que s'ho prenguéss malament. L'avi diu que abans agafaven presos els que robaven, mataben o estafaven i que estar a la presó era una gran vergonya, però que ara és un orgull. Per això l'avi se sent orgullós que el seu gendre hagi estat empresonat durant quatre mesos. El senyor Schapira, el professor de francès de l'institut, em va dir a l'hora de pati que després de la guerra l'oncle Béla serà un gran home gràcies a l'empresonament. Però l'oncle Béla ja és un gran home, que ha escrit moltíssims llibres, però a mi no me'ls deixen llegir perquè diuen que no els entendria. I això que llegeixo les novel·les de Mór Jókai i Kálmán Mikszáth³ i fins i tot entenc els contes de Shakespeare. Abans, l'oncle Béla escrivia els editorials d'*Az Újság*,⁴ dels quals no entenia res de debò. També és veritat que aleshores jo encara era molt més petita. Després, a causa de la llei jueva, ell escrivia unes altres coses al mateix diari, però aquells articles ni tan sols provava de llegir-los.

Abans organitzaven una festeta pel meu aniversari, però l'any passat només van venir les meves dues millors amigues: l'Anikó Pajor i la meva cosina Marica Kecskeméti, a més de

3. Autors hongaresos de la segona meitat del segle XIX i principi del segle XX.

4. Significa *El diari*.